

Elucidating the Strategic Model of Memorizing the Holy Quran in the Ideology of Ayatollah Khamenei *

Maryam Nassaj¹

Abstract

The Quran stands as the key to humanity's salvation and closeness to the Divine. This research delves into elucidating the strategic model of memorizing the Holy Quran within the ideology of Ayatollah Khamenei, aiming to examine the influential factors, facilitating conditions, and the perspectives espoused by him. Utilizing a qualitative approach grounded in textual data, this study unveils that the effective factors for memorization include belief in Quranic promises, conviction in salvation and guidance through the Quran, purification and moral rectification, commencement of memorization from childhood, utilizing youth for memorization, familial encouragement, and continuous recitation, among others, all acknowledged as supportive foundations emphasized in the words of the Supreme Leader. Strategies such as promoting reverence for Quranic heroes, encouraging Quran memorization from an early age, emphasizing the importance of memorization, granting special ranks to Quran memorizers, and practical methods for memorization are highlighted. Conversely, obstacles like forgetting verses, inundating children's minds with digital numbers, and aging are identified. The consequences of Quranic memorization manifest in personal growth, attaining noble knowledge, critical thinking, Quranic thought and action, spiritual connection, guidance towards enlightenment, as well as the vision delineated by the Supreme Leader comprising Quranic blossoming, fostering a Quranic culture, and reaching ten million Quran memorizers.

Keywords: Quran Memorization, Ayatollah Khamenei, Quranic Connection/ Familiarity, Strategic Model, Quranic Blossoming.

*. **Date of receiving:** 13/09/2023, **Date of approval:** 15/04/2023.

1. Islamic Studies Department, Farhangian University, Tehran, Iran: m.nassaj@cfu.ac.ir.

تبیین الگوی راهبردی حفظ قرآن کریم در اندیشه آیت الله خامنه‌ای*

مریم نساج^۱

چکیده

قرآن کلید نجات انسان و تقرب به خداوند است. این پژوهش به تبیین الگوی راهبردی حفظ قرآن کریم در اندیشه آیت الله خامنه‌ای پرداخته و عوامل موثر و بستر ساز و نیز چشم انداز اندیشه‌های ایشان را بررسی نماید. این پژوهش به صورت کیفی به روش داده بنیاد متنی است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که عوامل موثر بر حفظ عبارت اند از: اعتقاد و باور به وعده‌های قرآن و اعتقاد به نجات و هدایت به واسطه قرآن، تهذیب و طهارت، آغاز حفظ از زمان کودکی، استفاده از زمان و فرصت جوانی برای حفظ، تشویق خانواده، تلاوت مستمر از جمله بسترها و زمینه‌هایی است که در کلام مقام معظم رهبری کمک و یاری دهنده به حفظ قرآن است. ترویج تجلیل از قهرمانان قرآنی، تشویق به حفظ قرآن از دبستان، اهمیت دادن به امر حفظ، اعطای درجات خاص به حافظان قرآن، کاربردی کردن حفظ آیات از جمله راهبردها و روش‌های حفظ هستند؛ از جمله موانع فراموشی آیات، پرکردن ذهن بچه‌ها با اعداد رایانه‌ای و سن پیری است؛ پیامدها عبارت اند از: رسیدن به رشد و تعالی و معارف عالی، رسیدن به تدبیر، تشخیص حرف درست از نادرست، آسان خوانی قرآن، فکر و عمل قرآنی داشتن، انس با قرآن، هدایت به سوی نور و چشم اندازی که مقام معظم رهبری ترسیم نمودند عبارت است از: شکوفایی قرآنی، حاکم شدن فرهنگ قرآنی، رسیدن به ده میلیون حافظ قرآن.

واژگان کلیدی: حفظ قرآن، آیت الله خامنه‌ای، انس قرآن، الگوی راهبردی، شکوفایی قرآنی.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۳ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۲/۰۱/۲۵.

۱. استادیار گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران: m.nassaj@cfu.ac.ir.

مقدمه

قرآن کریم دفترچه راهنمای انسان‌ها، کتاب هدایت برای بشریت است. هرچه بیشتر با این کتاب الهی انس گرفته شود بر هدایت و افزایش ایمان افزون می‌گردد. امام علی علیه السلام بیان داشتند «هیچ کس با آیات قرآن همنشین نشد، مگر آن که چون از نزد آن برخواستی با فزونی و کاستی همراه بود، فزونی در هدایت و کاستی از کوردلی» (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶). از جمله روش‌های ایجاد انس آیات، حفظ قرآن کریم است. مقام معظم رهبری از حفظ قرآن به «خیرکثیر» یاد کرده‌اند (۱۳۶۸/۱۲/۰۴). در روایت بیان شده است «حَمَلُهُ الْقُرْآنَ هُمَ الْمُحْفَوُونَ بِرَحْمَةِ اللَّهِ، الْمَلْبُوسُونَ نُورَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ»؛ حافظان قرآن را رحمت الهی در میان گرفته است و جامه‌ای از نور خدا، بر آنان پوشانده شده است (مجلسی، ۱۴۱۲: ۹۲). از صدر اسلام به حفظ قرآن اهمیت داده شده و مسلمانان نسبت به آن اهتمام داشته‌اند. هر چند برای خواندن قرآن از روی کتاب آسمانی فضایل خاصی در روایات بیان شده، اما بر حفظ قرآن در سینه‌ها نیز تأکید گردیده است. حفظ قرآن، بزرگ‌ترین نعمت الهی است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «مَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ حِفْظَ كِتَابِهِ فَقَدْ أَنْ أَحَدًا أُعْطِيَ أَفْضَلَ مِمَّا أُعْطِيَ فَقَدْ عَمَّطَ أَفْضَلَ النَّعْمَةِ: هَر كَسْ كِهْ خُدا نَعْمَت حِفْظ كِتَاب خُود رَابِه او عطا كُند و آن كَس گمان كُند كه به ديگران نَعْمَتی بزرگ تر از اين نَعْمَت او داده شده است، بی گمان نسبت به بزرگ‌ترین نعمت تحقیر و ناسپاسی روا داشته است» (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۴: ۶/۱۶۶۳۱).

در روایت دیگر بیان شده است: «من قرء القرآن حتى يستظهره و يحفظه ادخله الله الجنة و شفّعه في عشرة من اهل بيته كلهم قد وجبت لهم النار: هر كه آن قدر قرآن بخواند تا حفظ شود، خداوند او را به بهشت داخل خواهد كرد و شفاعتش را درباره‌ی ده تن از خانواده‌اش — كه آتش بر آنها واجب شده، می‌پذیرد (طبرسی، ۱۳۷۲: ۴۵/۱، سمرقندی، ۱۴۱۳: ۴۲۱). در این روایت از واژه «قرء القرآن حتى يستظهره و يحفظه» استفاده شده است. در صدر اسلام قرائت از حفظ جدا نبوده است و برای حافظ قرآن از واژه‌هایی مانند «جماع القرآن»، «قرأ القرآن»، «حَمَلَهُ الْقُرْآنَ» و «الماهرين في القرآن» استفاده می‌شده است (عاملی، ۱۳۷۴: ۲۵۹). علامه عسکری در کتاب ارزشمند خویش می‌نویسد: واژه «حافظ» پس از قرن اول به كار رفته است و در صدر اسلام به کسی كه قرآن را از بر بود، «جامع» می‌گفتند (عسکری، ۱۴۱۶: ۳۲۱/۱). استفاده از لفظ «حافظ» در زمان امام صادق علیه السلام رایج تر است چنان چه در روایت زیر آمده است: «الْحَافِظُ لِلْقُرْآنِ الْعَامِلُ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكَرَامِ الْبَرَّةِ: حافظ قرآن كه به آن عمل كُند با سفیران (وحی) خدا كه بزرگوار و نيكو رفتار هستند، خواهد بود» (كلینی، ۱۳۶۵: ۶۰۳/۲).

به همین سبب بیشترین تأکید مقام معظم رهبری به حفظ آیات قرآن است. ایشان بیان می‌کنند: «به شما جوانان عزیز توصیه میکنم اُنستان را با قرآن زیاد کنید؛ آن کسانی که با قرآن ارتباط پیدا کردند، قدر این ارتباط را بدانند؛ کسانی که قرآن را حفظ کردند، قدر این حفظ قرآن را بدانند؛ این جواهر قیمتی را برای خودشان نگه دارند (۱۳۹۳/۰۳/۱۳). ایشان تأکید دارند: «می‌خواهم به‌طور خاص به قرآنی‌های عزیز کشورمان بگویم که به سمت حفظ قرآن بیشتر بروید (۱۳۹۰/۰۴/۱۴). ایشان بیان می‌کنند: «حاضر هر چه دارم بدهم برادران! شماها چرا قرآن را حفظ نمی‌کنید؟ شماها جوانید. والله مکرر اتفاق افتاده که با خودم فکر کرده‌ام و گفته‌ام که اگر ممکن باشد، هر چه دارم، بدهم و حفظ قرآن را بگیرم؛ ولی افسوس که ممکن نیست. در این سن، من دیگر نمی‌توانم قرآن را حفظ کنم. اما شما جوانید، شما بچه‌اید و می‌توانید حفظ کنید. حافظه‌ی شما حافظه‌ی جوانی است. سنین بیست و پنج ساله و سی ساله و زیر سی سال که غالب قراء ما بحمدالله در این سن هستند، سنین حفظ قرآن است. کلام خدا و آیات کریمه‌ی الهیه را حفظ کنید و از حفظ بخوانید (۱۳۷۰/۰۱/۲۲).

این پژوهش باتوجه به تأکید مقام معظم رهبری بر حفظ قرآن درصدد است اثرات و عوامل مؤثر در حفظ را بررسی نماید به این منظور به دنبال ارائه الگویی است تا بهتر بتواند به سؤالات پاسخ دهد. سؤال اصلی این است که الگوی حفظ قرآن براساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری چگونه است؟ و سؤالات فرعی عبارت است از عوامل زمینه‌ای حفظ قرآن براساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری چیست؟ راهبردها، پیامدها و چشم‌انداز حفظ قرآن براساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری چیست؟ از جمله مقالاتی که در زمینه حفظ قرآن نوشته شده است عبارت است از: بدیعی (۱۴۰۰) مقاله «بررسی تحلیلی روش‌های حفظ قرآن کریم» این پژوهش به روش کتابخانه‌ای انجام شده و محقق به دنبال این است که حافظان قرآن قبل از ورود به عرصه حفظ نقشه راهی داشته باشند تا بتوانند در این مسیر حرکت کنند. لذا موفقیت در عرصه حفظ قرآن کریم را در گرو انتخاب روشی صحیح از میان روش‌های متعدد می‌داند و به مؤلفه‌های شخصی، خانوادگی، فرهنگی و اجتماعی حافظان وابسته می‌داند.

رضوی و جبرئیلی (۱۴۰۰) در پژوهشی «تأثیرات فردی و اجتماعی حفظ قرآن در تمدن اسلامی با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب» بیان می‌کنند حفظ قرآن در خودسازی، خانواده سازی و جامعه سازی اثر گذار است و نقش مهمی در تمدن سازی دارد. بحرالعلوم و پهلوان (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه قرآن و مراتب حفظ آن در روایات با تأکید بر نهج البلاغه» بیان می‌کنند حقیقت قرآن ذو مراتب است و منظور از حفظ فقط حفظ الفاظ نیست، بلکه حفظ حدود، حفظ قلبی، حفظ مفاهیم هم مرتبه است و دارای ارزش و اهمیت است. پیشگر و مسجدی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «معناشناسی حفظ قرآن در روایات» واژه «حفظ» را از نظر لغوی و اصطلاحی بیان نموده‌اند و ذکر کرده‌اند هیچ دلیل بر انصراف یا انحصار حفظ در معنای حفظ ذهنی وجود ندارد.

باتوجه به مقالاتی که بیان شد در این پژوهش‌ها توجه به نقشه راه داشتن و روش حفظ قرآن، و تأثیرات فردی و اجتماعی در جامعه و تمدن اسلامی، معنای واژه «حفظ» بیان شده است و پژوهشی که به تبیین الگوی حفظ در اندیشه‌های مقام معظم رهبری پرداخته باشد، انجام نشده و کاری نو و بدیع است. در این پژوهش به منظور طراحی الگوی حفظ قرآن در اندیشه‌های مقام معظم رهبری از روش نظریه پردازی داده بنیاد متنی استفاده می‌شود. این نظریه از طریق گردآوری سازمان یافته داده‌ها و تحلیل آنها و ارائه نظام مند دقیق روشی برای مفهوم سازی و پاسخ به پرسش می‌باشد. «روش نظریه زمینه‌ای» از جمله روش‌های پژوهشی است که قصد شناخت منظم دیدگاه‌ها و معانی افراد در یک موقعیت خاص را دارند. این روش با خصوصیات نظیر درگیری کامل پژوهشگر با موضوع مطالعه و امکان به کارگیری روش‌های متعدد و چندگانه جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها و امکان تحلیل‌های مجدد و رفت و برگشت زیاد میان تحلیل داده‌ها و گردآوری داده‌ها می‌کوشد تا شناخت دقیقی از پدیده مورد مطالعه برای پژوهش فراهم کند. همچنین رهیافت کیفی در نظریه زمینه‌ای، این امکان را برای پژوهشگر فراهم می‌کند تا با بررسی داده‌های گردآوری شده، آنها را تبدیل به مفاهیم، مقولات و در نهایت الگوهای پارادایمی کند. در روش نظریه زمینه‌ای، تئوری از دل داده‌ها بیرون می‌آید. این بدان معنی نیست که تمامی مراحل آن جدا از هم و منفصل اجرا می‌شود بلکه در این روش تمامی مراحل جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل داده‌ها و ساخت تئوری به عنوان رهیافتی منسجم و متقابلاً مرتبط دیده می‌شوند و حالت دورانی دارند و کدگذاری صورت می‌گیرد (خنیفر، ۱۳۴۱: ۲۰۱).

داده‌ها در چند مرحله کدگذاری می‌شوند و نتیجه نیز دست آخر در چارچوب یک مدل از پیش تعیین شده یکنواخت مرتب و بازنمایی شود. محقق باید روش و فن مشخصی برای تحلیل در پیش بگیرد و کدگذاری‌های مرحله مندی را (باز و محوری و انتخابی) به اجرا در بیاورد و آن را با خواننده خویش در میان بگذارد و در الگو ارائه دهد. کدگذاری داده‌ها طی فرایند سیستماتیک پیش برود و دست آخر مدل و الگوی پارادایم یکنواختی تنظیم و ارائه می‌شود (فراستخواه، ۱۳۹۵: ۹۹).

با رجوع به سخنان مقام معظم رهبری مطالب مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت و در این تجزیه و تحلیل از سه نوع کدگذاری باز (نسبت دادن کدهای مفهومی و مقوله‌ای به کوچک‌ترین واحد معنادار از محتوای متنی هدف) کدگذاری محوری (مرحله‌ای از تحلیل است مقولات و مفاهیم به دست آمده از کدگذاری باز را باهم مقایسه، ترکیب و ادغام می‌کند و معانی به دست آمده را در چند محور اصلی مرتب می‌نماید به گونه‌ای مرتب کردن، در آمیختن و سازماندهی کردن) و کدگذاری انتخابی (تامل در پدیده اصلی و ربط هر یک از خوشه‌های مقوله‌ای به آن و در نهایت رسیدن به یک الگوی پارادایمی) با رویکرد توصیفی - تحلیلی و تبیینی به ارائه الگوی حفظ قرآن در اندیشه‌های مقام معظم رهبری می‌پردازد و در نهایت ارتباط میان کدها و مقوله‌ها بیان و الگوی نهایی کشف و تبیین می‌گردد.

الف. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش به منظور پاسخ دادن به این سؤال که «الگوی حفظ قرآن درلندیشه مقام معظم رهبری چگونه است؟» سخنان و نوشته‌های ایشان نوشته و مورد بررسی قرار گرفته است و مقولات و کدهای برساخته شده از متن استخراج گردیده است و کدگذاری باز تعیین و بعد از کدگذاری باز، کدگذاری محوری و در نهایت کدگذاری انتخابی تعیین و نشان داده شده است.

۱. کدگذاری باز

در تحلیل داده‌ها در روش نظریه مبنایی از فرایند کدگذاری استفاده می‌شود. کدگذاری باز اولین مرحله از تجزیه و تحلیل داده هاست که در خلال آن مفاهیم شناسایی شده و مشخصات و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شوند. لذا در این مرحله نکات اساسی و مهمی درباره حفظ قرآن از سخنان مقام رهبری جمع‌آوری شده و این داده‌ها تجزیه و تحلیل شده و مفهوم و مقوله استخراج شده است.

جدول ۱. نمونه‌ای از کدگذاری مستخرج از سخنرانی‌های مقام معظم رهبری درباره حفظ آیات قرآن

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
۱	آن طور که مشهود است: وائان و نوجوانان ما به حفظ اقبال کرده‌اند؛ منتها کم است. ما که در يك جامعه‌ی بزرگ و در يك کشور پهناور زندگی می‌کنیم، بایستی هزاران نفر حافظ قرآن داشته باشیم. کسانی که در سنین بالا هستند، شانس حفظ کردنشان کم‌تر است؛ اگرچه شانسشان منتفی نیست. البته بعضی‌ها وقت نمی‌کنند؛ اگر وقت می‌کردند، می‌توانستند تجربه و آزمایش کنند. من خودم وقت نمی‌کنم، والا در همین سن هم شروع به حفظ قرآن می‌کردم. جوانان این را بدانند که حتی در سنین ما اگر وقت و مجال بود: اداشت و بهتر بود که کسی برای حفظ قرآن صرف وقت می‌کرد؛ در سنین جوانی این کار لازم است. اصلاً بهتر این است که همه‌ی مردم ما انستشان با قرآن به‌گونه‌ای باشد که آیات قرآن به گوششان آشنا باشد. وقتی آیه‌ای را می‌خوانند/در و ذیل و قبل و بعد آیه برایشان آشنا باشد.	سخنان مقام معظم رهبری ۱۳۷۰/۱۲/۲۷	وجود هزاران نفر حافظ قرآن، شروع به حفظ ولو در سن پیری، صرف زمان برای حفظ، پرداختن به حفظ قرآن در جوانی انس گرفتن به آیات قرآن آشنا بودن گوش به کلام الهی شناختن صدر و ذیل و قبل و بعد آیه

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
۲	خدای متعال در قرآن فرموده است: «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ». حفظ قرآن، حفظ معارف الهی، حفظ آیات نازل شده بر قلب مقدس پیغمبر، چیزی نیست که وسوسه‌ها و توطئه‌های بشری بتواند با آن مبارزه کند. حفظ قرآن کار خداست و تدبیر الهی، قرآن را رایج خواهد کرد. البته شرط دارد. مثل همهی نعمت‌های الهی شرطش این است که مردم با تلاش و همهی وجود و توانایشان به دنبال کسب این نعمت الهی باشند. مردم ما با همهی وجود و با همهی تلاش به دنبال اسلام و قرآن راه افتادند، خدای متعال هم این نعمت را به آنها ارزانی داشت. امروز بحمدالله امواج آموزش و تعلیم و تعلم قرآن بسیاری از نقاط جامعه‌ی ما را فراگرفته است و من خوشحالم از این که می‌بینم جوانان، نوجوانان و کودکان در راه آموزش قرآن تلاش می‌کنند.	۱۳۸۰/۰۶/۲۸	حفظ قرآن همان حفظ معارف اهل قرآن سخن خداوند قرآن نازل شده بر پیامبر ﷺ قرآن تدبیر الهی نعمت الهی
۳	رهبر عظیم‌الشان اسلام می‌فرمایند: "لازمه همنشینی با قرآن و حفظ آن، خلوص قلب است." در قرآن آمده است که "لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ" همه نمی‌توانند به قرآن دست یابند به جز پاکیزگان. نمود بارز این افراد اولیا بزرگ اسلام هستند که حد اعلای طهارت محسوب می‌شوند	۱۳۸۰/۰۶/۲۸	لازمه حفظ، خلوص قلب طهارت و پاکیزه بودن
۴	یک نکته مهم در کارهای پژوهشی قرآنی این است که فردی که می‌خواهد در طریق کار قرآن حرکت بکند، دل را برای مواجهه با حقیقت ناب قرآنی آماده کند؛ یعنی آن پاکیزگی دل. اگر دل پاکیزه نباشد، آماده پذیرش حق و حقیقت از زبان قرآن نباشد.	۱۳۸۰/۰۶/۲۸	آماده کردن دل برای دریافت حقایق ناب پاکیزگی دل صفای درون

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
۵	قرآن دریای متلاطم فیض و رحمت و هدایت الهی است. اگر با قرآن مأنوس بشویم، خیلی از باب‌های هدایت به روی ما باز خواهد شد.	۱۳۸۰/۰۶/۲۸	اعتقاد به نجات و هدایت از طریق قرآن
۶	حفظ قرآن در سنین پیری توسط مرحوم آیت‌الله خوئی حفظ قرآن يك نعمت بزرگ است. این جوانها و نوجوانها سن توانائی حفظ را قدر بدانند. شماها در سنی هستید که می‌توانید حفظ کنید و در ذهنتان بماند. ما هم می‌توانیم حفظ کنیم؛ در سنین ما هم می‌شود؛ اما خیلی ماندگار نیست؛ زود از ذهن ما می‌رود. این طور نیست که در سنین امثال بنده نشود حفظ کرد؛ چرا؟ سنین بالاتر از ما- یعنی سنین هفتاد و پنج، هشتاد- می‌شود حفظ کرد. اگر شما در دوره جوانی و بخصوص در دوره نوجوانی؛ یعنی از سن همین نوجوانهایی که اینجا برای ما تلاوت کردند یا بالاتر از این‌ها، قرآن را حفظ کنید، این يك سرمایه و ذخیره‌ای برای شماست. و امکان تدبیر در قرآنی که در حفظ انسان هست، بمراتب بیشتر از امکان تدبیر برای کسی است که قرآن را حافظ نیست.	۲۲/۰۶/۱۳۸۶	حفظ قرآن، نعمت بزرگ حفظ در جوانی حفظ قرآن توسط آیت‌الله خوئی در سنین هفتاد و پنج و هشتاد حفظ قرآن در نوجوانی، سرمایه و ذخیره ماندگار حفظ قرآن امکان تدبیر حافظ قرآن تدبیر بیشتری نسبت به کسی که حافظ نیست
۷	جوانها بروند از استعدادشان، از حافظه‌شان استفاده کنند؛ بچه‌ها را: وانها را بکشانید به سمت حفظ قرآن.	۱۴/۰۴/۱۳۹۰	استفاده از حافظه برای حفظ در سن جوانی
۸	من عقیده‌ام این است که حفظ قرآن باید از بچگی شروع بشود؛ یعنی حدوداً از دوازده سالگی، سیزده سالگی؛ «التَّعَلُّمُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحِجَرِ» (۱). اگر ان شاء الله آقای مقدم همت بکنند و آن طریقه را راه بیندازند، فکری کرده‌ایم که ان شاء الله بچه‌ها تشویق بشوند و بتدریج ذره ذره حفظ کنند.	۰۳/۱۱/۱۳۷۰	شروع حفظ از بچگی شروع حفظ از سن ۱۲، ۱۳ سالگی تشویق بچه‌ها برای حفظ قرآن

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
۹	البته توجه داشته باشید که حفظ قرآن قدم اول است. اولاً حفظ را باید نگه داشت. بنابراین حافظ قرآن باید تلاوت کننده‌ی مستمر قرآن باشد؛ یعنی مرتباً بایستی قرآن را تلاوت کند؛ ولاً حفظ از دست خواهد رفت. بعد بایستی این حفظ کمک کند به تدبر، که اینجور هم هست؛ حفظ حقیقتاً کمک میکند به تدبر. آنجائی که شما قرآن را تکرار میکنید، حافظید و میخوانید، فرصت تدبر و تعمق در آیات قرآن برای شما پیدا میشود.	۱۱/۰۵/۱۳۹۰	حفظ قرآن قدم اول، نگه داشتن حفظ، فراموش نکردن محفوظات، حافظ قرآن تلاوت کننده مستمر، تکرار کردن آیات برای نگه داشتن محفوظات، تکرار کردن آیات حافظ کمک برای تدبر، فرصت تدبر و تعمق در آیات برای حافظ
۱۰	مقام معظم رهبری برای ترویج فرهنگ قرآن راهکاری را ارائه می‌دهند و می‌فرماید: «اگر بخواهید قرآن در خانه‌ها، بین بچه‌ها، بین بزرگ‌ها، بین زن‌ها و مردها رواج پیدا کند، بایستی قهرمانان قرآنی را احترام کنید. این است که ما به این‌ها احترام می‌کنیم. این‌ها حامل قرآنند، این‌ها عزیزند. زبان این‌ها عزیز است، لب‌ها و دل‌های این‌ها عزیز است؛ چون با قرآن مأنوس است. جان ما به قربان قرآن»	بیانات مقام معظم رهبری در مراسم اختتامیه پانزدهمین دوره مسابقات قرآن ۱۳۷۷/۰۹/۰۱	معرفی قهرمانان قرآنی، معرفی حاملان قرآن عزیز داشتن حاملان قرآن مأنوس بودن با قرآن
۱۱	بایستی در اوقاف و جاهای دیگر، واقعاً برنامه‌ریزی وسیعی برای حفظ قرآن بشود. [...] اصلاً جلسه بگذارید و ترتیبی بدهید که بشود بچه‌ها را از کوچکی در دبستان وادار به حفظ قرآن کنند؛ البته مجبورشان نکنند: ایزه قرار بدهند و مثلاً بگویند هر بچه‌ای که در دوره‌ی دبستان، این قدر از قرآن را حفظ بکند، این مقدار امتیاز خواهد گرفت؛ یا اگر کسی در	۱۳۶۹/۱۲/۰۱	برنامه‌ریزی برای حفظ از طریق سازمان‌های اوقاف و دیگر جاها حفظ بچه‌ها از کودکی داشتن برنامه برای حفظ بچه‌ها از کودکی تشویق بچه‌های دبستانی به حفظ با جایزه

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
	دبیرستان، این مقدار قرآن را حفظ کند، به قدر این واحدها یا این درس‌ها، نمره یا امتیاز مادی می‌دهیم. من حاضریم در این مورد کمک کنم و هر چه که بخواهید پشتیبانی بکنید، من آماده‌ام		تشویق دبیرستانی‌ها به حفظ قرآن پشتیبانی ایشان در امر حفظ از لحاظ مادی
۱۲	خانواده‌ها به کودکان خودشان حفظ قرآن را تشویق کنند، آن‌ها را وادار کنند. حفظ قرآن خیلی بالارزش است.	۱۳۶۹/۱۲/۰۱	یاددادن حفظ قرآن به کودکان از طریق خانواده ها، اهمیت خانواده در نقش حفظ کودک و فرزند
۱۳	[...]مسأله‌ی حفظ را خیلی جدی بگیرید. متأسفانه ما و بچه‌هایمان حفظ قرآن نداریم. بگذارید یک خرده جلو برویم و در سطح کشور مسأله‌ی حفظ قرآن را گسترش بدهیم، آنگاه حرفی نداریم که در موقع سربازی، حافظان قرآن را معاف کنیم. البته ما نباید این طور بگوییم که حافظ قرآن معاف است؛ چون مسأله‌ی سربازی در این‌جا، غیر از سربازی در مصر است. سربازی در این‌جا مثل قرآن‌خواندن است و جهاد فی سبیل‌الله است. جهاد فی سبیل‌الله با قرآن‌خواندن، عدلین هستند؛ این‌ها از هم جدا نیستند. [...] دولت در این‌جا، دولت قرآن است، سربازی آن هم جهاد است. این خیلی متفاوت است. بنابراین به جای معاف کردن، بهتر است بگوییم هر کس که حفظ قرآن داشت، فرمانده می‌شود؛ این را حاضریم. اگر کسی حفظ قرآن بکند، من به او درجه می‌دهم. همین خوب است.	۱۳۶۹/۱۲/۰۱	اهمیت ویژه به مسئله حفظ گسترش حفظ در سطح کشور معاف کردن سربازی برای حافظان قرآن فرمانده کردن حافظان امتیاز ویژه برای حافظان قرار دادن دادن درجه به حافظان قرآن

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
۱۴	من در برنامه‌های این دو سه روز که پخش شد، دیدم بچه‌های کوچک ما قرآن را با خصوصیات آیه، سوره/فحه به صفحه و خط به خط حفظ کرده‌اند. بسیار کار جالبی است. بسیار زیباست. واقعاً باید از پدران و مادران این بچه‌ها تجلیل کرد. بسیار اهمیت دارد که انسان این طور با نوجوان خودش کار کند و او را این گونه بار بیاورد. اینها می‌ماند. البته من یک تذکر هم بدهم: ذهن این بچه‌ها را با اعداد رایانه‌ای پر نکنید. ما چه کار داریم که فلان سوره چند حرف دارد؟ روزگاری این گونه مسائل لازم بود. روزگاری که خوف تحریف وجود داشت، لازم بود عدد کلمات و عدد حروف، محفوظ باشد. امروز قرآن، هزاران چاپ شده است. چه کسی جرأت دارد یک حرف از قرآن کم یا زیاد کند؟ این کارها امروز لازم نیست. به جای این کارها، بگویید حفظ کنند که در خواتیم آیات، تعبیّرات مثلاً «و هو السّميع العلیم» (۱) چند جا در فلان سوره آمده است.	۱۴/۱۰/۱۳۷۳	تجلیل از پدر و مادر حافظ پرنکردن ذهن بچه‌ها با اعداد رایانه ای کاربردی کردن آیات قرآن علت تکرار برخی کلمات و بررسی مفاهیم آن یاد دادن نکات لازم و مفید به بچه ها برکت بودن قرآن در زندگی یادگاری کودک در ذهن
۱۵	وقتی قرآن را حفظ کردید، می‌توانید معانی قرآن را درست بفهمید؛ انسان وقتی معنای قرآن را فهمید، می‌تواند در آن تدبیر کند؛ وقتی تدبیر کرد، می‌تواند به معارف عالی دست پیدا کند و رشد پیدا کند	۳۱/۰۴/۱۳۹۱	حفظ قرآن منجر به فهمیدن معانی قرآن حفظ قرآن منجر به درست فهمیدن معانی قرآن، حفظ قرآن منجر به تدبیر کردن حفظ قرآن منجر به رسیدن معارف عالی حفظ قرآن باعث رسیدن به رشد

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
۱۶	این حفظ قرآن که بحمدالله امروز در بین شما جوانها، در بین جوانهای کشور، در سرتاسر کشور رواج پیدا کرده است، يك مقدمه خوبی است برای تدبیر.	۱۹/۰۴/۱۳۹۲	حفظ قرآن مقدمه خوبی برای تدبیر
۱۷	حفظ و تکرار و انس با آیات کریمه قرآن و پی در پی آیات الهی را مورد توجه قرار دادن، موجب می شود که انسان بتواند در قرآن تدبیر کند.	۱۹/۰۴/۱۳۹۲	حفظ منجر به تکرار آیات، حفظ منجر به انس با آیات، حفظ منجر به تدبیر در آیات اهلی
۱۸	باید روزی برسد که جوانان این مملکت بتوانند براساس قرآن درستی یا غلط بودن یک حرف را تشخیص دهند آن زمانی که وقتی کسی در این کشور و این جامعه حرفی زد و مطلبی گفت هر کسی از جوان های این مملکت بتواند با آشنایی با قرآن تشخیص بدهد که این حرف غلط یا درست است، آن وقت ما با قرآن آشنا هستیم و فرهنگی قرآنی بر زندگی ما حاکم است. هنوز ما آن جور نشده ایم؛ هنوز کسی که به نام قرآن به نام اسلام و دین حرفی می زند خیلی ها در شبهه می افتند. چرا؟ چون هنوز آن طور که باید و شاید ما با مفاهیم قرآن آشنا نشده ایم و این مفاهیم در جامعه ما گسترش پیدا نکرده است.	بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از قاریان کشور ۷۸/۹/۲۰	تشخیص حرف درست یا نادرست براساس آیات الهی، آشنایی با قرآن سبک زندگی قرآنی، حاکم شدن فرهنگ قرآنی، مانوس بودن با آیات قرآنی (قاسمی شوب، ۱۴۰۱، ۹) تلاوت زیاد نمودن، فرصت تأمل و تدبیر غوربینی در آیات رسیدن به فضای فرهنگی مطلوب پاسخ دادن به شبهات قرآنی
۱۹	حفظ قرآن، وسیله است؛ وسیله است برای این که انسان، آسان بخواند، آسان تکرار کند و امکان تدبیر پیدا کند.	۱۴/۰۴/۱۳۹۰ بیانات در دیدار شرکت کنندگان در مسابقات قرآن	حفظ قرآن وسیله است، وسيله آسان خوانی وسيله آسان تکرار کردن وسيله تدبیر کردن

ردیف	اصل جملات	منبع	کدگذاری باز
۲۰	تلاوت و قرائت و حفظ قرآن، مقدمه فهم و عمل است.	۲۶/۰۷/۱۳۸۰	حفظ قرآن مقدمه فهم و عمل
۲۱	از نظر آیت الله خامنه‌ای آثار انس با قرآن می‌تواند مواردی مانند توانایی پاسخگویی به مسائل شرعی، هدایت شدن به سمت نور، تربیت صحیح و قدم گذاشتن در راه درست باشد. بنابراین ایشان توصیه می‌کنند که افراد پا را فراتر بگذارند و در مسیر حفظ قرآن قرار بگیرند.		توانایی پاسخگویی به مسائل شرعی هدایت شدن به سمت نور، تربیت صحیح قدم گذاشتن در راه درست قرار گرفتن در مسیر حفظ قرآن
۲۲	آیت الله خامنه‌ای می‌فرمایند که موثرترین روش احیا و حفظ قرآن، عمل به آن و قدم گذاشتن در راه آن است. اما قدم گذاشتن در راه قرآن، تنها به تلاوت و خواندن آن ختم نمی‌شود. بلکه باید سعی کنیم جامعه را بر اساس قرآن بنا کنیم؛ باید فکر و عمل مان را قرآنی کنیم، باید قرآن را باور کنیم و وعده‌های قرآن را وعده‌هایی صدق و حق بدانیم.		موثرترین روش احیا و حفظ قرآن عمل به آن، قدم گذاشتن در راه قرآن قرآنی نمودن جامعه فکر و عمل قرآنی داشتن باور به وعده‌های قرآن و باور به آیات قرآن
۲۳	البته انس با تفاسیری که مراد از آیه را تبیین میکنند، خیلی لازم است. وقتی حفظ باشد و این انس با تفسیر هم باشد و تدبر باشد، همان چیزی که انتظارش در جامعه‌ی ما هست، پیش می‌آید: شکوفایی قرآنی.	۱۱/۰۵/۱۳۹۰	حفظ منجر به انس با تفاسیر، حفظ منجر به تدبر، ایجاد جامعه‌ای الگو و نمونه شکوفایی قرآنی
۲۴	یکی از چیزهایی که می‌تواند تدبر در قرآن را به ما ارزانی بدارد، حفظ قرآن است. ما حافظ قرآن کم داریم. من قبلاً گفتم که در کشور ما حداقل باید یک میلیون نفر حافظ قرآن باشند - حالا یک میلیون که عدد کمی است نسبت به این جمعیتی که ما داریم - اما حالا چون دوستان الحمدلله یک مقدماتی فراهم کرده‌اند، کارهایی را مشغول شده‌اند و دارند برنامه‌هایی را فراهم میکنند برای اینکه ان شاء الله حفظ راه بیفتد، ما هم امیدمان بیشتر شده و به جای یک میلیون، می‌گوئیم ان شاء الله ما باید ده میلیون نفر حافظ قرآن داشته باشیم	۱۱/۰۵/۱۳۹۰	داشتن حداقل یک میلیون حافظ قرآن در کشور توسعه برنامه‌های حفظ داشتن ده میلیون حافظ قرآن در کشور

۲. کدگذاری انتخابی

کدگذاری محوری فرایند مرتبط کردن گروه‌ها به زیر گروه‌هایشان است و به این دلیل محوری نامیده می‌شود که کدگذاری حول محور یک گروه با مرتبط کردن گروه‌ها از نظر مشخصات و ابعاد انجام می‌شود. در واقع کدگذاری محوری به هم پیوستن مجدد داده‌هایی است که در حین کدگذاری باز شکسته شده‌اند. در کدگذاری محوری فرایند اختصاص کد به مفاهیم موجود در داده از حالت کاملاً باز خارج شده و شکلی گزیده‌تر به خود می‌گیرد. در واقع پس از انجام کدگذاری باز پژوهشگر می‌تواند محورهای اصلی در مجموعه داده‌ها را مشخص کند و در مرحله بعد کدگذاری را حول این محور انجام دهد.

کدگذاری گزینشی پس از انجام کدگذاری باز و محوری و مشخص شدن مدل‌های پارادایمی آغاز می‌شود. کدگذاری گزینشی، فرایند انتخاب سیستماتیک مقوله اصلی و ارتباط دادن آن با سایر مقولات، اعتبار بخشیدن و روابط و پرکردن خلاءها با مقولاتی است که نیاز به اصلاح و بسط بیشتری دارند. کدگذاری گزینشی فرایند یکپارچه سازی و پالایش مقوله‌ها در جهت خلق نظریه است. در این مرحله نویسندگان براساس مقولات، نوشته‌های کدگذاری شده، یادداشت‌های نظری، شبکه‌ها و نمودارها را ترسیم می‌کند. جهت گیری کدگذاری گزینشی به سمت یکپارچه کردن مقولات مختلف در یک الگو است (خنیفر، ۱۴۰۱: ۲۱۶). از بررسی مقولات در کدگذاری باز که در جدول بالا ذکر شده، نخست مقولات مرتبط با یکدیگر پیوند زده شده و کدگذاری محوری بیان و مقوله‌ها به یکدیگر متصل می‌شوند و در نهایت کدگذاری انتخابی بیان شده است که در جدول زیر دیده می‌شود.

جدول ۲. مراحل استخراج کدانتخابی

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
عوامل موثر (شرایط علی)	اعتقاد به قرآن کلام خداوند	سخن خدا بدون وسوسه شیطان، قرآن کلام خداوند
	اعتقاد به نزول قرآن بر پیامبر ﷺ	نعمت الهی؛ قرآن بر پیامبر ﷺ نازل شده است،
	باور به وعده‌های قرآن و باور به آیات قرآن	باور به وعده‌های قرآن و باور به آیات قرآن
	اعتقاد به نجات و هدایت از طریق قرآن	اعتقاد به نجات و هدایت از طریق قرآن

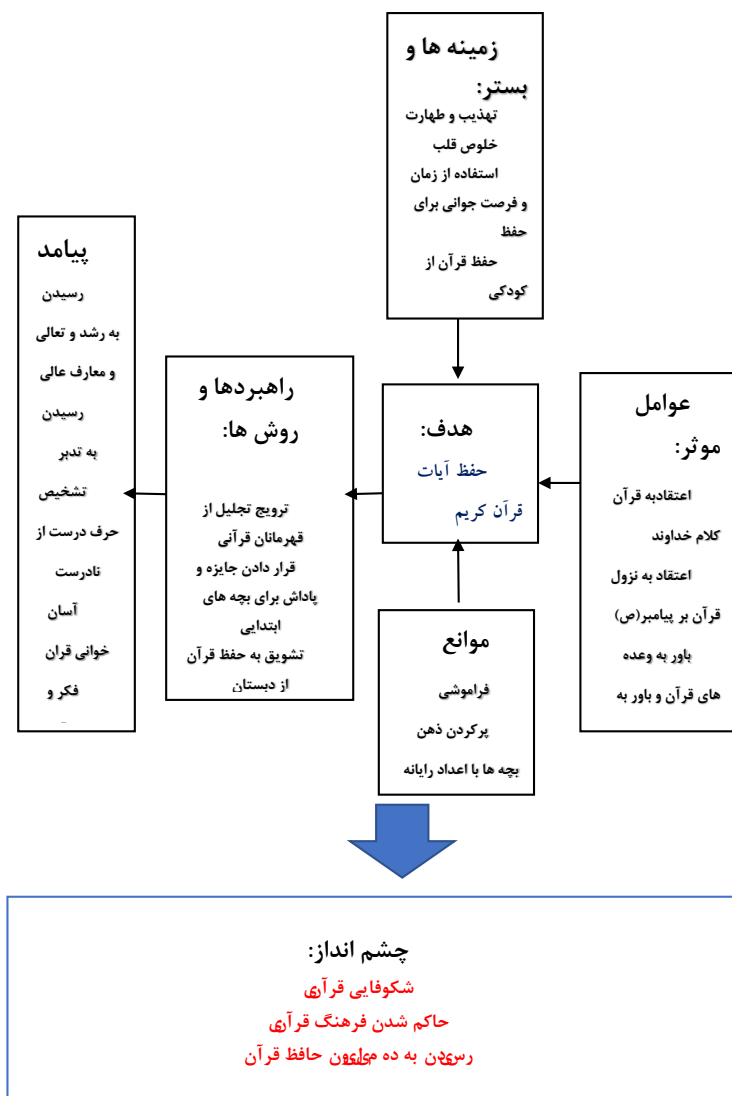
عوامل بستر ساز (شرایط زمینه ای)	تهذیب و طهارت خلوص قلب	صفای درون و پاکیزگی، لازمه حفظ، خلوص قلب، طهارت و پاکیزه بودن، آماده کردن دل برای دریافت حقایق ناب، پاکیزگی دل/فای درون
	استفاده از زمان و فرصت جوانی برای حفظ	پرداختن به حفظ قرآن در جوانی، استفاده از حافظه برای حفظ در سن جوانی، پرداختن به حفظ بزرگان در سن پیری
	حفظ قرآن از کودکی	شروع حفظ از بچگی، شروع حفظ از سن ۱۲، ۱۳ سالگی، حفظ قرآن، نعمت بزرگ، حفظ قرآن در نوجوانی، سرمایه و ذخیره ماندگار
	تشویق خانواده	یاددادن حفظ قرآن به کودکان از طریق خانواده ها، اهمیت خانواده در نقش حفظ کودک و فرزند
	تلاوت کننده مستمر	آشنایی با قرآن، مانوس بودن با آیات قرآنی، تلاوت زیاد نمودن، نگه داشتن حفظ، فراموش نکردن محفوظات، حافظ قرآن تلاوت کننده مستمر، تکرار کردن آیات برای نگه داشتن محفوظات
موانع (شرایط مداخله گر)	فراموشی	نگه داشتن حفظ، فراموش نکردن محفوظات
	پرکردن ذهن بچه‌ها با اعداد رایانه ای	حفظ تعداد حروف یک سوره، تعداد حروف یک کلمه، پرکردن ذهن بچه‌ها با اعداد رایانه ای
	سن پیری	حفظ قرآن در سن پیری کاری سخت و مشکل، ذهن جوان آماده تر برای حفظ، شروع به حفظ ولو در سن پیری، حفظ قرآن توسط آیت الله خویی در سنین هفتاد و پنج و هشتاد
راهکارها و راهبردها	ترویج تجلیل از قهرمانان قرآنی	معرفی قهرمانان قرآنی، معرفی حاملان قرآن، عزیز داشتن حاملان قرآن
	قرار دادن جایزه و پاداش برای بچه‌های ابتدایی	تشویق بچه‌ها برای حفظ قرآن، تجلیل از پدر و مادر حافظ برای تشویق بچه ها، دادن جایزه

	تشویق به حفظ قرآن از دبستان	برنامه‌ریزی برای حفظ از طریق سازمان‌های اوقاف و دیگر جاها، حفظ بچه‌ها از کودکی، داشتن برنامه برای حفظ بچه‌ها از کودکی، تشویق بچه‌های دبستانی به حفظ با جایزه، تشویق دبیرستانی‌ها به حفظ قرآن
	اهمیت دادن به امر حفظ	صرف زمان برای حفظ، آشنابودن گوش به کلام الهی، شناختن صدر و ذیل و قبل و بعد آیه، حفظ قرآن نعمت الهی
	اعطای درجات خاص به حافظان قرآن	اهمیت ویژه به مسئله حفظ، گسترش حفظ در سطح کشور، معاف‌کردن سربازی برای حافظان قرآن، فرمانده‌کردن حافظان، امتیاز ویژه برای حافظان قرار دادن، دادن درجه به حافظان قرآن
	کاربردی کردن حفظ آیات	کاربردی کردن آیات قرآن، علت تکرار برخی کلمات و بررسی مفاهیم آن، یاددادن نکات لازم و مفید به بچه‌ها، برکت بودن قرآن در زندگی، یادگاری کودک در ذهن
پیامد	رسیدن به رشد و تعالی و معارف عالی	حفظ قرآن منجر به فهمیدن معانی قرآن، حفظ قرآن منجر به درست فهمیدن معانی قرآن، حفظ قرآن منجر به تدبیرکردن، حفظ قرآن باعث رسیدن به رسیدن معارف عالی، حفظ قرآن همان حفظ معارف اهلی، رشد، حفظ قرآن همان حفظ معارف اهلی، توانایی پاسخگویی به مسائل شرعی
	رسیدن به تدبیر	حفظ منجر به تکرار آیات، حفظ منجر به انس با آیات، حفظ منجر به تدبیر در آیات اهلی، حفظ قرآن امکان تدبیر، حافظ قرآن تدبیر بیشتری نسبت به کسی که حافظ نیست، حفظ قرآن مقدمه خوبی برای تدبیر، تکرارکردن آیات حافظ کمک برای تدبیر، فرصت تدبیر و تعمق در آیات برای حافظ، فرصت تامل و تدبیر، غوربینی در آیات

	تشخیص حرف درست یا نادرست براساس آیات الهی، پاسخ دادن به شبهات قرآنی	تشخیص حرف درست از نادرست
	حفظ قرآن وسیله است، وسیله آسان خوانی، وسیله آسان تکرار کردن، وسیله تدبیر کردن	آسان خوانی قرآن
	حفظ قرآن مقدمه فهم و عمل، موثرترین روش احیا و حفظ قرآن، عمل به آن، قدم گذاشتن در راه قرآن، قرآنی نمودن جامعه، فکر و عمل قرآنی داشتن	فکر و عمل قرآنی داشتن
	انس گرفتن به آیات قرآن، آشنابودن گوش به کلام الهی؛ شناختن صدر و ذیل و قبل و بعد آیه، حفظ منجر به انس با تفاسیر، مانوس بودن با آیات الهی	انس با قرآن
	هدایت شدن به سمت نور، تربیت صحیح، قدم گذاشتن در راه درست، قرارگرفتن در مسیر حفظ قرآن	هدایت به سوی نور
چشم انداز	حفظ منجر به انس با تفاسیر، حفظ منجر به تدبیر شکوفایی قرآنی	شکوفایی قرآنی
	سبک زندگی قرآنی، حاکم شدن فرهنگ قرآنی، رسیدن به فضای فرهنگی مطلوب، ایجاد جامعه‌ای الگو و نمونه	حاکم شدن فرهنگ قرآنی
	وجود هزاران نفر حافظ قرآن، داشتن حداقل یک میلیون حافظ قرآن در کشور، توسعه برنامه‌های حفظ، داشتن ده میلیون حافظ قرآن در کشور، برنامه‌ریزی برای حفظ از طریق سازمان‌های اوقاف و دیگر جاها، پشتیبانی ایشان در امر حفظ از لحاظ مادی	رسیدن به ده میلیون حافظ قرآن

نمودار شماره ۱: الگوی پارادایمی مدل حفظ قرآن در اندیشه‌های مقام معظم رهبری

ب. تبیین و تحلیل الگوی حفظ قرآن در اندیشه‌های مقام معظم رهبری

در این پژوهش به روش داده بنیاد از متن سخنان مقام معظم رهبری به دنبال ارائه الگوی پارادایم بوده که در این الگو بتوان عوامل مؤثر، بستر و زمینه، موانع، راهبرد و پیامد حفظ قرآن را در اندیشه ایشان مورد بررسی قرار داد که با توجه به کدگذاری این الگو در نمودار بالا نشان داده شد. از جمله عوامل مؤثر در کلام مقام معظم رهبری برای حفظ قرآن که مجموعه‌ای از وقایع و شرایطی است که بر مقوله محور بودن اثر می‌گذارد، عبارت است از اعتقاد به اینکه قرآن کتابی و حیانی از طرف خداوند و نازل شده بر رسولش است و به وعده‌ها و آیات قرآن باور و ایمان دارند که قرآن باعث نجات و هدایت انسان می‌گردد. امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: «قرآن کریم، نوری است که قندیل‌های آن خاموش نمی‌شود» (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۸). یا در جای دیگر امام می‌فرمایند: «همانا پرچم هدایتی برای شما بر افراشتند، با آن هدایت شوید» (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶) و در سخنی هم در توصیف پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بیان داشته‌اند: «خداوند او را با نوری فروزان، برهانی آشکار، راهی پیدا و کتابی راه‌نما، برانگیخت (نهج البلاغه، خطبه ۱۶۱).

از جمله بسترها و زمینه‌ها در اندیشه مقام معظم رهبری عبارت است از: تهذیب و طهارت، خلوص قلب، حفظ قرآن از کودکی، استفاده از زمان و فرصت جوانی برای حفظ، تشویق خانواده، تلاوت‌کننده مستمر. مقام معظم رهبری بسیار توصیه دارند حفظ قرآن از کودکی آغاز گردد و از پدر و مادری که فرزند خود را به قرآن خواندن تشویق می‌کند تقدیر گردد، ایشان بیان داشته‌اند قدر جوانی را بدانید و در جوانی به امر حفظ قرآن مشغول شوید؛ نه اینکه در زمان پیری مقدور نباشد اما سخت است، آیت الله خوئی را ایشان مثال می‌زنند که در سن پیری آیات قرآن را حفظ نمودند و حسرت می‌خوردند چرا خود حفظ ننمودند. در خاطرات آیت الله حسن زاده آملی هم نوشته شده است که می‌گفتند کاشکی کسی به من گفته بود و در جوانی آیات قرآن را حفظ نموده بودم (بدیعی، ۱۳۹۲: ۸۰).

آیات قرآن در دلی می‌نشیند که پاک باشد و طهارت داشته باشد چون سخن خداوند است و در نهایت هم در روایت از امام علی (علیه السلام) آمده است: «قرآن را بخوانید و حفظ کنید زیرا خداوند متعال، دلی را که ظرف قرآن باشد، عذاب نمی‌کند» (شعیری، ۱۴۱۴: ۱۱۵). خانواده نقش بسیار زیادی می‌تواند در حفظ فرزند خود داشته باشد چون حفظ قرآن کار سختی است و نیاز به تربیت صحیح خانواده و تشویق خانواده دارد و انس با قرآن در کودکی بسیار اثر گذار است چنان که در روایت آمده است: «فرزندان خود را از کودکی با دین آشنا نمایید تا قبل از اینکه دشمنان بر شما سبقت بگیرند» (کلینی، ۱۳۶۵: ۹۲/۲).

از جمله بسترهای لازم برای حفظ، این است تلاوت کننده مستمر باشد که مقام معظم رهبری در سخنانشان به آن اشاره دارند، درواقع یکی از ویژگی‌های بارز حافظان این ویژگی است و شاید این صفت موجب برتری حافظ قرآن نسبت به دیگران باشد چون یک حافظ قرآن برای اینکه محفوظات خود را نگه دارد مستمرا باید آیات قرآن را تلاوت کند، چنان که در آیات قرآن هم اشاره شده است: «فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَءَاخِرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَلْتَمِتُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَءَاخِرُونَ يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ» (مزمّل، ۲۰) آنچه برای شما میسر است آیات قرآن را تلاوت کنید، خداوند در این آیات بیان می‌کند درست است گروهی از شما مریض هستید، گروهی به سفر می‌روید و گروهی در راه خدا جهاد می‌کنید اما باز تکرار نموده است آنچه برای شما میسر است آیات قرآن را تلاوت کنید. به گونه‌ای خداوند در این آیات بیان می‌کند من خدا می‌دانم شما مشغله کاری دارید اما تلاوت قرآن فراموش نشود، حتما در برنامه‌ریزی روزانه خود زمانی را برای تلاوت قرآن تعریف نمایید. حُسن حافظ قرآن این است که برای تکرار محفوظات خود به صورت مستمر قرآن را تلاوت می‌نماید. و این تلاوت منجر به خودسازی و پرورش ایمان و تقوا می‌گردد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱).

از جمله راهبردها و روش‌ها ترویج تجلیل از قهرمانان قرآنی، قرار دادن جایزه و پاداش برای بچه‌های ابتدایی، تشویق به حفظ قرآن از دبستان، اهمیت دادن به امر حفظ، کاربردی کردن حفظ آیات است. مقام معظم رهبری نظر دارند حفظ از کودکی آغاز شود حتی مدارس هم به این امر اهتمام بورزند اما تأکید دارند حفظ اجباری نباشد بلکه از راه تشویق و جایزه برای بچه‌ها انگیزه ایجاد گردد که آیات را حفظ کنند. در روایات شیوه و زمان یادگیری قرآن بیان شده است، روایات زیاد بر یادگیری از کودکی سفارش نموده و آثار و برکات زیادی برای آن ذکر شده است از جمله در روایتی از پیامبر ﷺ است: «هرکس پیش از آن که بالغ گردد، قرآن خوان شود، هر آینه در کودکی به او حکمت داده شده است» (بیهقی، ۱۴۱۰: ۳۳۰/۲) مورد دیگر اهمیت به تشویق و جایزه است که مقام معظم رهبری به آن اشاره داشته‌اند. در روایات تشویق و جایزه برای بچه‌ها و همچنان برای استاد و معلم قرآن هم بسیار دیده می‌شود روایات بسیار زیبای نوع برخورد امام حسین (علیه السلام) با معلم قرآن فرزندش، هنگامی که سوره‌ای از قرآن که یاد گرفته بود برای امام خواندند، امام هزار دینار و هزار خلعت به معلم او داد وقتی براین کار امام خُرده گرفتند، فرمود: «این کجا و عطای او (تعلیم دادن سوره حمد) کجا؟! (ابن شهر آشوب، ۱۳۷۶).

راهبرد دیگر اعطای درجات خاص به حافظان قرآن است. در روایت بیان شده است: «اهل قرآن پس از پیامبران و فرستادگان الهی، در بالاترین درجات انسانی‌اند. پس حقوق اهل قرآن را ناپیچشمارید که آنان نزد خدای جبار، منزلتی والا دارند (کلینی، ۱۳۶۵: ۶۰۳/۲). احترام و تکریم دیگران امری مهم در دین ماست و باتوجه به روایات احترام و جایگاه و درجات حافظان قرآن متفاوت است و حتی در روایات «حافظان قرآن» به عنوان «دوستان خدا» به حساب آمده‌اند، در روایتی از پیامبر اکرم ﷺ آمده است: «حافظان قرآن، دوستان خدا هستند، پس هر که با آنان دشمنی ورزد، با خدا دشمنی ورزیده است و هر کسی با آنان دوستی ورزد، با خدا دوستی ورزیده است» (متقی، ۱۴۱۹: ۵۱۵/۱). در روایت دیگر پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «حافظان قرآنی را باید گرمی داشت که نه در آن غلو می‌کنند و نه از آن دوری می‌ورزند...» (طوسی، ۱۴۱۴: ۵۳۵) بر اساس این روایت حافظ قرآن باید عمل کننده به آیات قرآن باشد و در آن غلو نکند.

از جمله موانع عبارت‌لند از پرکردن ذهن بچه‌ها با اعداد ریلنه‌ای، سن پیری و فراموشی است، نکته‌ای که باید به آن توجه کرد، گاهی در حفظ قرآن به حواشی پرداخته می‌شود که فایده‌ای در بر ندارد مانند پرکردن ذهن بچه‌ها با اعداد رایانه‌ای است مانند اینکه این سوره چند حرف دارد این‌ها ضرورت ندارد، اما پرداختن به مباحثی مانند اینکه عبارت «هو السميع العليم» چندبار و چگونه آمده است می‌تواند نکته تدبیری و تاملی در پی داشته باشد و مفید است. نکته دیگر که از موانع به حساب می‌آید و بسیار مهم است که در حفظ آیات مقام معظم رهبری هم به آن اشاره داشتند نگه داشتن محفوظات و دوره‌کردن است که منجر به فراموشی نگردد، اگر آیات دوره نشود فراموش خواهند شد.

حفظ قرآن در صورتی به نتیجه اصلی و جاوید خود می‌رسد که شخص حافظ، آن را تا آن جا که می‌تواند، در خاطر خود نگاه دارد و از سر بی‌اعتنایی و سهل انگاری، آن را از یاد نبرد. در روایات فراموشی قرآن به عنوان یک حسرت در روز قیامت بیان شده است. امام صادق ﷺ می‌فرماید: «هرکسی سوره‌ای از قرآن را فراموش کند، آن سوره در بهشت به صورتی زیبا و درجه‌ای بلند برایش نمودار می‌شود و چون آن را ببیند می‌گوید: «تو کیستی؟ چه زیبایی. ای کاش از آن من بودی». آن سوره می‌گوید: «مرا نمی‌شناسی؟ من فلان سوره هستم. اگر فراموشم نکرده بودی، تو را تا این درجه بالا می‌آوردم» (کلینی، ۱۳۶۵: ۶۰۴/۲).

در برخی روایات پیامدهای سخت و دردناکی مانند واردشدن در آتش دوزخ برای فراموش کردن قرآن ذکر شده است (صدوق، ۱۴۱۳: ۱۲/۴) در برخی روایات هم راوی صریحا از امام پرسیده است اگر قرآن را حفظ بوده و فراموش کنیم آیا گناهی است و امام در جواب فرمودند: خیر (کلینی، ۱۳۶۵:

۶۳۳/۲). حاصل جمع این دو دسته روایات، این است که فراموش کردن آیات حفظ شده، نکوهیده است اما حرام نیست (مسعودی، ۱۳۹۶: ۱۵۸)؛ در واقع فراموشی آیات از موانع حفظ آیات قرآن است چنان که مقام معظم رهبری هم به آن اشاره نموده‌اند.

پیامدی که حفظ قرآن در بر دارد: رسیدن به رشد و تعالی و معارف عالی، رسیدن به تدبیر، تشخیص حرف درست از نادرست، آسان خوانی قرآن، فکر و عمل قرآنی داشتن، انس با قرآن، هدایت به سوی نور است. از آنجایی که قرآن نور است و باعث هدایت انسان می‌گردد مقام معظم رهبری تأکید دارند، قرآن از اول تا آخر خوانده شود چندین بار تا معارف قرآنی یکجا با ذهن انسان آشنا شود. تأکید ایشان بر حفظ است و اعتقاد دارند اگر آیات حفظ کنید مجبورید بارها آیات را تکرار کنید و این منجر به تدبیر و تأمل در آیات می‌گردد. کلید اصلی همین تدبیر و تأمل در آیات قرآن است. در واقع ایشان بیان می‌کنند اگر اعتقاد داریم باید به قرآن عمل کنیم، باید جامعه‌مان، فرمان، عملمان، باورمان را قرآنی کنیم. در روایت آمده است: «حافظان قرآن را رحمت خدا در میان گرفته است و جامعه‌ای از نور خدا، بر آنان پوشانده شده است (شعیری، ۱۵/۱۴۱۴).

مقام معظم رهبری بیان می‌کنند: «باید روزی برسد که جوانان این مملکت بتوانند براساس قرآن درستی یا غلط بودن یک حرف را تشخیص دهند». پیامبر ﷺ می‌فرمایند: «إِذَا التَّبَسَّتَ عَلَيْكُمْ الْفِتْنُ، كَقَطْعِ أَلِيلِ الْمُظْلِمِ فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ» (کلینی، ۱۳۶۵: ۴۵۹/۲) رسول خدا ﷺ فرمود: هنگامی که فتنه‌ها، هم چون پاره‌های شب تاریک، شما را در خود پیچید، بر شماست که به قرآن تمسک جوید. براساس روایات این قرآن است که می‌تواند در فتنه‌ها انسان را نجات دهد و معیار تشخیص درست یا غلط بودن حرف را براساس آیات قرآن می‌توان تبیین نمود. در روایت بسیار زیبایی حامل قرآن به انباری پُر از مُشک تشبیه شده است: «قرآن را بیاموزید، زیرا حکایت حامل قرآن، حکایت مردی است که انباری پر از مشک با خود دارد. اگر در آن را باز کند، در را بر بوی خوش گشوده است و اگر درش را ببندد، باز هم بوی خوش در انبار است (نوری، ۱۴۰۷: ۲۴۶/۴؛ ترمذی، ۱۳۵۷: ۱۵۶/۵) بر اساس این روایت آیات قرآن خود دارای فضیلت است؛ این انسان است که می‌تواند از این فضیلت بهره‌برد یا بهره‌نبرد، همانند خورشید که در آسمان نور از خود دارد می‌توان از این نور استفاده نموده و می‌توان خود را در فضای تاریکی قرار داد و بهره‌نبرد. در روایت دیگر، امام علی ﷺ قرآن را شفای بزرگ‌ترین دردها، مثل: کفر، نفاق، بیراهی و گمراهی شمرده است (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶).

چشم‌اندازی که در ذهن ایشان است شکوفایی قرآنی، حاکم شدن فرهنگ قرآنی، رسیدن به ده میلیون حافظ قرآن است؛ ایشان بیان می‌دارند اگر ما فرهنگ قرآنی داشته باشیم، کسی به راحتی نمی‌تواند به نام قرآن و اسلام شبهه‌افکنی کند، راهش این است که با آیات قرآن انس بگیریم، تدبیر کنیم که یکی از روش‌های انس گرفتن، حفظ آیات قرآن است.

نتیجه گیری

در زمینه حفظ قرآن پژوهش‌هایی انجام شده است لیکن پژوهشی که سخنان مقام معظم رهبری را در حفظ جمع‌آوری نموده باشد وجود ندارد و این مقاله کاری نو و بدیع است. مقام معظم رهبری در سخنان خود بسیار به حفظ آیات قرآن تأکید دارند، اصرار ایشان از آن نظر است که بیان می‌کنند یک حافظ قرآن، مکرر آیات قرآن را تکرار می‌کند و با کلام الهی همنشین است لذا هم انس ایجاد می‌گردد و هم منجر به تدبر و تفقه در آیات می‌گردد. در این پژوهش از طریق روش داده بنیاد متنی سخنان مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار گرفته و کدگذاری انجام گردید و مقوله‌ها تعیین و بعد از اتصال مقوله‌ها و پیوند متنی کدگذاری محوری و انتخابی تعیین گردید و در نهایت باتوجه به اندیشه ایشان الگویی برای حفظ طراحی گردید که در این الگو عوامل موثر عبارتند از اعتقاد به کلام الهی بودن و نازل شدن بر رسولش حضرت محمد ﷺ، باور به وعده‌های قرآن و باور به آیات قرآن، اعتقاد به نجات و هدایت از طریق قرآن، از جمله بسترهایی که در کلام مقام معظم رهبری کمک دهنده و یاری دهنده به حفظ قرآن است عبارت است از تهذیب و طهارت، خلوص قلب، حفظ قرآن از کودکی، استفاده از زمان و فرصت جوانی برای حفظ، تشویق خانواده، تلاوت کننده مستمر است که بیان شد از جمله ویژگی حافظ قرآن تلاوت مستمر آیات قرآن است و از جمله راهبردها و روش‌ها عبارتند از ترویج تجلیل از قهرمانان قرآنی، قرار دادن جایزه و پاداش برای بچه‌های ابتدایی، تشویق به حفظ قرآن از دبستان، اهمیت دادن به امر حفظ، اعطای درجات خاص به حافظان قرآن، کاربردی کردن حفظ آیات و از جمله نکاتی که باید رعایت شود یک حافظ باید محفوظات خود را تکرار نماید و همین تکرار است که انس ایجاد می‌کند، دیگر اینکه در سن پیری حافظه خیلی یاری نمی‌دهد و فرصت نیست، حفظ را در جوانی قدر بدانید و به جای پرکردن ذهن بچه‌ها از تعداد حروف یک سوره به مواردی مانند تکرار برخی کلمات مثل «و هو السميع العليم» و علت تدبری آن پرداخته شود. از جمله پیامدهایی که مقام معظم رهبری خیلی اصرار به حفظ دارند عبارت است از رسیدن به رشد و تعالی و معارف عالی، رسیدن به تدبر، تشخیص حرف درست از نادرست، آسان خوانی قرآن، فکر و عمل قرآنی داشتن، انس با قرآن، هدایت به سوی نور و چشم‌اندازی که ایشان ترسیم نمودند: شکوفایی قرآنی، حاکم شدن فرهنگ قرآنی و رسیدن به ده میلیون حافظ قرآن است.

پیشنهادهای برای حفظ قرآن

اگر کسی قصد حفظ آیات قرآن را دارد باید به چند نکته توجه کند:

۱. شرکت در کلاس‌های حفظ: بدون کلاس حفظ امکان پذیر است لیکن سخت است، شرکت در کلاس‌ها باعث می‌شود انسان انگیزه‌اش بیشتر باشد و پشتمانه‌ای داشته باشد و این برای حفظ خیلی مهم است.

۲. انتخاب قرآن بدون ترجمه، درستی: یک قرآن که بهتر است قرآن عثمان طه باشد انتخاب شود و سعی کنید بدون ترجمه باشد که تمرکز شما روی صفحات بیشتر باشد و ترجمه را از روی قرآن دیگر بخوانید.

۳. استفاده از ترتیل اساتید: برای حفظ یک استاد انتخاب شود و هنگام حفظ کردن آیه، تلاوت آن استاد برای حفظ گذاشته شود و بعد آیات را حفظ کنید.

دوره کردن آیات: دوره کردن، از خود حفظ کردن آیه مهم تر است، اگر آیات دوره نشوند، فراموش خواهند شد و این به یک حافظ آسیب می‌زند، روش‌های مختلفی برای دوره کردن است، نوشتن، تکرار با شماره، روش مباحثه.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم، ابوالفضل بهرامپور، قم: نشر سبحان و حر، ۱۳۸۵ش.
۲. نهج البلاغه، دشتی، محمد، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۲ش.
۳. ابن شهر آشوب، ابوعبدالله محمد بن علی، المناقب، نجف: مکتب حیدریه، ۱۳۷۶ق.
۴. بحر العلوم، محمد مهدی، پهلوان، منصور، «جایگاه قرآن و مراتب حفظ آن در روایات با تأکید بر نهج البلاغه»، پژوهش‌های نهج البلاغه، شماره ۶۹، ۱۰۵-۱۱۸، ۱۴۰۰ش.
۵. بدیعی، مجتبی، بررسی تحلیلی روش‌های حفظ قرآن کریم، نشریه قرآنی کوثر، شماره ۶۹، ۱۴۰۰ش.
۶. بدیعی، محمد، گفتگو با علامه حسن حسن زاده آملی، قم: تشیع، ۱۳۹۲ش.
۷. بیهقی، ابوبکر احمد بن حسین، شعب الایمان، تحقیق محمد سعید بسیونی، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۰ق.
۸. پیشگر، امید، مسجدی، حیدر، معناشناسی حفظ قرآن در روایات، علوم حدیث، شماره ۶۷، ۱۵۱-۱۶۷، ۱۳۹۲ش.
۹. ترمذی، ابوعیسی محمد بن عیسی، سنن ترمذی، تحقیق: عبدالوهاب عبداللطیف، احمد محمد شاکر، بیروت: دارالفکر، ۱۳۵۷ق.
۱۰. خنیفر، حسین، مسلمی، ناهید، اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی رویکردی نو و کاربردی، تهران: انتشارات نگاه دانش، ۱۴۰۱ش.
۱۱. رضوی، سید مجتبی، & جبرئیلی، عبدالله. (۱۴۰۰). تأثیرات فردی و اجتماعی حفظ قرآن در تمدن اسلامی با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب. مطالعات قرائت قرآن، ۹(۱۷)، ۳۶-۶۳. doi: 10.22034/qer.2022.6508
۱۲. سمرقندی، ابوليث نصر بن محمد، تنبيه الغافلين، تحقیق یوسف علی بدیوی، دمشق، دار ابن کثیر، ۱۴۱۳ش.
۱۳. شعیری سبزواری، محمد بن محمد: امع الاخبار او معارج الیقین فی اصول الدین، تحقیق موسسه آل البيت (ع)، قم: موسسه آل البيت (ع)، ۱۴۱۴ق.
۱۴. صدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ق.
۱۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ش.

۱۶. طوسی، ابوجعفر محمدبن الحسن، امالی طوسی، قم: موسسه البعثة، ۱۴۱۴ق.
۱۷. عاملی: فخر مرتضی، پژوهشی نو درباره قرآن کریم، قم: شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴ش.
۱۸. عسکری، مرتضی، قرآن الکریم و روایات المدرستین، تهران: جمع علمی الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۶ق.
۱۹. فراستخواه، مقصود، روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر نظریه برپایه (گرنند تئوری)، تهران: نشر آگاه، ۱۳۹۵ش.
۲۰. قاسمی شوب، محمد، & نبوی، سیدمجید. (۱۴۰۱). بررسی سبک زندگی از منظر آیت الله خامنه ای با تأکید بر رویکرد، مبنا و نحوه اجرا. فصلنامه قرآن و علوم اجتماعی، ۲(۱)، ۹-۲۷. doi: 1022064/arq.2022.346034.1097
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح علی اکبر غفاری، تهران: دارالکتب الإسلامية، ۱۳۶۵ش.
۲۲. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ق.
۲۳. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم: دارالحديث، ۱۳۸۴ش.
۲۴. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار لجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار، بیروت: داراحیاء التراث، ۱۴۱۲ق.
۲۵. مسعودی، عبدالهادی، قرآن در روایات، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۹۶ش.
۲۶. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۳۷۱ش.
۲۷. نوری، حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: موسسه آل البيت، ۱۴۰۷ق.

References

1. *Quran –e – Karim (The Holy Quran)*, Abolfazl Bahrampour, Qom: Nashr Sobhan va Hurr, 1385 SH (2006 CE).
2. *Nahj al-Balaghah (The Path of Eloquence)*, Mohammad Dashti, Qom: Entesharat Masjed-e Moqaddas-e Jamkaran, 1382 SH (2003 CE).
3. Ameli, Jafar Murtaza, *Pazhushi Nou darbareh Quran Karim (A New Research on the Holy Quran)*, Qom: Shoraye Hamahangi-ye Tablighat-e Eslami, 1374 SH (1995 CE).
4. Askari, Morteza, *Quran al-Karim va Ravayat-e Maddrastin (The Holy Quran and the Narratives of the Two Schools)*, Tehran: Jami al-Alami al-Islami, 2nd Edition, 1416 AH (1995 CE).
5. Badi'i, *Barrasi Tahqiqi Ravesh-haye Hifz-e Quran Karim (Analytical Study of Methods for Memorizing the Holy Quran)*, Mojtaba, Nashrieh Qorani Kowsar, No. 69, 1400 SH (2021 CE).
6. Badi'i, *Goftogu ba Allameh Hassan Hassanzadeh Amoli (Interview with Allameh Hassan Hassanzadeh Amoli)*, Mohammad, Qom: Tashieh, 1392 SH (2013 CE).
7. Bahral Ulum, Mohammad Mehdi Pahlavan, "*Jayegeyah-e Quran va Marateb-e Hifz An dar Rivayat ba Takid bar Nahj al-Balaghah (The Position of the Quran and Its Levels of Preservation in Narratives with Emphasis on Nahj al-Balaghah)*," *Pajooresh-haye Nahj al-Balaghah*, No. 69, 105-118, 1400 SH (2021 CE).
8. Baihaqi, Abu Bakr Ahmad Bin Husayn, *Shu'ab al-Iman (Branches of Faith)*, Edited by Mohammad Saeed Busayri, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1410 AH (1990 CE).
9. Farastakhvah, Maqsd, *Ravesh-e Tahqiqi dar Olum-e Ejtemaei ba Takhid bar Nazariyeh Berpae (Grounded Theory-Based Qualitative Research Methodology in Social Sciences)*, Tehran: Nashr-e Agah, 1395 SH (2016 CE).
10. Ghasemi Shub, M., & nabavi, S. M. (2022). Lifestyle from the perspective of Grand Ayatollah Khamenei (approach, basis, method of implementation). *Applied Research in the Field of Quran and Hadith*, 2(1), 9-27. doi: 1022064/arq.2022.346034.1097.
11. Ibn Shahra Ashub, *Al-Manaqib (The Virtues)*, Abu Abdullah Mohammad Bin Ali, Najaf: Maktab Haydariyyah, 1376 AH (1956 CE).
12. Khonifar, Hossein, Moslemi, Nahid, *Usul va Mabani Ravesh-haye Pazhuveshi Rowgari Rooznamehi Nou va Karbordi (Principles and Foundations of Qualitative Research Methods: A New and Practical Approach)*, Tehran: Negah-e Danesh, 1401 SH (2022 CE).
13. Kulayni, Mohammad Bin Ya'qub, *Al-Kafi*, Edited by Ali Akbar Ghaffari, Tehran: Dar al-Kotob al-Islamiyyah, 1365 SH (1986 CE).

14. Majlisi, Mohammad Baqir, *Bihar al-Anwar (The Seas of Lights) - Comprehensive Collection of Reports on the Pure Imams*, Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi, 1412 AH (1991 CE).
15. Makarem Shirazi, Naser, *Tafsir Nemooneh (The Exemplary Interpretation)*, Tehran: Dar al-Kotob al-Islamiyah, 1371 SH (1992 CE).
16. Mas'oodi, Abdul Hadi, *Quran dar Ravayat (Quran in Narratives)*, Qom: Moasseseh-e Ilmi Farhangi Dar al-Hadith, 1396 SH (2017 CE).
17. Mohammadi Reyshahri, Mohammad, *Mizane al-Hikmah (The Scale of Wisdom)*, Qom: Dar al-Hadith, 1384 SH (2005 CE).
18. Motaghi, Ali Bin Husam al-Din, *Kunuz al-Amal fi Sunan al-Aqwal wa al-Afal (Treasure of Deeds in the Traditions of Sayings and Actions)*, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1419 AH (1998 CE).
19. Nouri, Hussein, *Mustadrak al-Wasail wa Mustanbat al-Masail (Supplement to Means and Derived Rulings)*, Qom: Moasseseh-e Al al-Bayt, 1407 AH (1987 CE).
20. Pishgar, Omid, Masjedi, Heydar, *Ma'navashenasi-e Hifz-e Quran dar Ravayat (Semantics of Memorization of the Quran in Narratives)*, Ilm-e Hadith, No. 67, 151-167, 1392 SH (2013 CE).
21. Rizvi, S. M., & Jebraeili Jolodar, A. (2022). The Individual and Social Effects of Memorizing the Quran and Its Role in Islamic Civilization with Emphasis on the Declaration of the Second Step of the Revolution. 5- QERA'T, 9(17), 36-63. doi: 10.22034/ger.2022.6508.
22. Saduq, Mohammad Bin Ali, *Man La Yahduruhu al-Faqih (He Who Has No Access to a Jurist)*, Qom: Daftar Entesharat-e Eslami, 1413 AH (1992 CE).
23. Samarqandi, Abul Lais Nasr Bin Mohammad, *Tanbih al-Ghafilin (Warning to the Heedless)*, Researched by Yousef Ali Badiwi, Damascus: Dar Ibn Kathir, 1413 AH (1993 CE).
24. Shayari Sabzevari, Mohammad Bin Mohammad, *Jame al-Akhbar va Ma'arej al-Yaqin fi Usul al-Din (Comprehensive Compilation of Reports and Ascensions of Certainty in the Principles of Religion)*, Researched by Al al-Bayt Institute, Qom: Moasseseh-e Al al-Bayt, 1414 AH (1993 CE).
25. Tabarsi, Fadl Bin Hassan, *Majma al-Bayan fi Tafsir al-Quran (Compendium of Exposition in Quranic Interpretation)*, Tehran: Nashr-e Naser Khosrow, 1372 SH (1993 CE).
26. Tirmidhi, Abu Isa Mohammad Bin Isa, *Sunan Tirmidhi*, Edited by Abdul Wahhab Abdul Latif, Ahmad Mohammad Shakir, Beirut: Dar al-Fikr, 1357 AH (1938 CE).
27. Tusi, Abu Ja'far Mohammad Bin al-Hassan, *Amali Tusi (Dictations of Tusi)*, Qom: Moasseseh-e Al Be'thah, 1414 AH (1993 CE).